

הכנס המדעי ה-16
מחקר, עיון ויצירה באורנים – תשע"ה

הוראת שפות ודו-לשוניות

יו"ר: מילה שוורץ

תנו גב לדרישת חובת לימודי אנגלית! Provide a backbone for the English requirement!

לאחרונה התקבלה במועצה להשכלה גבוהה החלטה שהחל משנת תשע"ה על כל הסטודנטים הלומדים לתואר ראשון לסיים את חובות לימודי האנגלית כשפה זרה למטרות אקדמיות עד לרמת פטור לא יאוחר מסוף השנה הקודמת לשנה האחרונה ללימודים. בנוסף, רק סטודנטים שסיימו חובות אלה יורשו להירשם לקורסים מתקדמים.

לאור דרישה זו ובמטרה להתאים את קורסי האנגלית לצורכי המכללה, ולקראת הקמת בית הספר הבין-לאומי במכללת אורנים, החלטנו לבדוק את החשיבות והרלבנטיות של קורסי האנגלית במסגרת הלימודים לתואר הראשון. לצורך כך בנינו שאלון מקוון עבור סגל ההוראה. השאלון בדק את השימוש של המרצים במקורות באנגלית להכנת קורסים ובקורסים עצמם, את הדרישה לשילוב פריטים באנגלית בכתיבת עבודות ואת תפיסותיהם של מרצים לגבי היכולות שלהם ושל הסטודנטים בקריאה אקדמית באנגלית.

מן הממצאים המרכזיים של המחקר עולה כי רוב המרצים שהשיבו לשאלון דיווחו שאין להם קושי בקריאה אקדמית באנגלית, הם נעזרים בחומר באנגלית בהכנת הקורסים ומסכימים שסיום לימודי אנגלית רלבנטי לקורסים מתקדמים בתואר הראשון. יחד עם זאת, נמצא פער בין תפיסת חשיבות האנגלית לבין הנדרש בפועל במסגרת הקורסים. רוב המרצים חושבים שלסטודנטים יש קשיים בקריאה אקדמית באנגלית ורק כשליש דיווחו שהם מחייבים שילוב פריטים באנגלית בעבודות מסכמות.

ממצאי המחקר מצביעים שיש מקום לבחון כיצד ניתן לתת תוקף לשימוש במקורות באנגלית הן במסגרת ההוראה והן בכתיבת עבודות מתקדמות. בחינה זאת חשובה כדי לתת גיבוי במכללה להחלטות המליג בעניין סיום חובות לפטור כפי שצוין לעיל. הממצאים מחזקים את העמדה בה מחזיקה היחידה לאנגלית כשפה זרה, והיא שלא ניתן בשנה או שנתיים להעניק לסטודנטים מיומנויות קריאה אקדמיות ללא תמיכה של המרצים באתגר זה ויתכן שיש לבחון קורסי תוכן באנגלית.

להערכתנו, עלינו גם לבחון כיצד אנו מעניקים לבוגרי המכללה שבכוונתם להמשיך לתארים מתקדמים, כלים, בהם מיומנויות אקדמיות באנגלית המצופות ונדרשות מהסטודנטים. לבסוף, גם בהקשר של הקמת בית הספר הבין-לאומי במכללה ומהיותנו אזרחי העולם הגלובלי, עלינו למצוא דרכים לעידוד נוכחות השפה האנגלית בהוראה ובלמידה במכללה.

מילות מפתח: קריאה אקדמית באנגלית, בחינת דרישות ביבליוגרפיות, עידוד נוכחות האנגלית

הקניית כלים אורייניים לפרחי הוראה ומורי אנגלית: פרספקטיבה ארוכת טווח

Providing English teachers with literacy tools: A longitudinal perspective

רבים מן הלומדים אנגלית כשפה זרה אינם מסוגלים לפענח מילים באנגלית בצורה מדויקת. בנוסף לקושי בקריאת מילים, קיים קושי רב באיות מילים בקרב דוברי אנגלית כשפה זרה. נמצא קשר בין ידע של אורתוגרפיה אנגלית בקרב מורים לאנגלית כשפה ראשונה לבין ההצלחות של תלמידיהם בקריאת טקסטים באנגלית. מטרת המחקר הן: (1) להשוות בין רמת הבקיאיות באורתוגרפיה אנגלית בקרב פרחי הוראה לעומת מורים בשטח שלא הוכשרו בתחום האורתוגרפיה לפני ואחרי השתתפות בקורס ההכשרה;

(2) לבדוק באיזו מידה המורים זוכרים את תכני הקורס כארבעה חודשים לאחר ההשתתפות בו; ו-3) לבדוק את הקשר בין ידע באורתוגרפיה אנגלית ויכולת איות. למרות שקיימים מחקרים בנושא זה בקרב מורים לאנגלית כשפה ראשונה, חסרים מחקרים בנושא באנגלית כשפה זרה עם מבט והשלכות לטווח הארוך.

שיטת המחקר הייתה כמותנית. נבדקו 111 פרחי הוראה שהשתתפו בקורס אורתוגרפיה אנגלית בשנה א' ולפני תחילת ההתנסות, ו-60 פרחי הוראה שלא השתתפו בקורס; 77 מורים לאנגלית שלמדו את נושא האורתוגרפיה האנגלית ו-45 מורים לאנגלית בקבוצת ביקורת שלא השתתפה בקורס. נאספו נתונים בשלוש נקודות זמן: לפני תחילת הקורס, בסוף הקורס וארבעה חודשים לאחר סיומו. המשתתפים התלויים היו ידע באורתוגרפיה אנגלית ויכולת איות של מילות תפל. המשתתפים הבלתי תלויים היו פרחי הוראה מול מורי אנגלית שהשתתפו בקורסים באורתוגרפיה אנגלית ופרחי הוראה ומורי אנגלית שלא השתתפו בקורסים. שאלות המחקר היו: באיזו מידה ידע שנרכש במהלך הקורס נשמר לאורך זמן בקרב פרחי הוראה לעומת מורי אנגלית; באיזו מידה משפיעה רכישת ידע באורתוגרפיה אנגלית באופן ישיר על יכולת איות באנגלית.

ניתוחי GEE ולאחר מכן מבחני בונפרוני פוסט הוק סיפקו את התוצאות הבאות: הידע האורתוגרפי של פרחי ההוראה ושל מורי האנגלית שהשתתפו בקורס השתפר בצורה משמעותית. פרחי ההוראה שמרו על יתרוןם ארבעה חודשים לאחר הקורס. לעומתם, מורי האנגלית הראו ירידה משמעותית בידע. למרות הירידה בתוצאות, מורי האנגלית עדיין השתפרו בצורה משמעותית בהשוואה לידע שהיה להם לפני השתתפותם בקורס במשך תקופה של ארבעה חודשים לאחר תום הקורס. לעומת הקבוצות הללו, אצל שתי קבוצות הביקורת (פרחי ההוראה ומורי האנגלית שלא השתתפו בקורס האורתוגרפיה), הידע האורתוגרפי לא השתפר לאורך התקופה. באופן כללי מורי האנגלית שהשתתפו בקורס השיגו את התוצאות הגבוהות ביותר.

הסבר אפשרי יכול להיות שהם מיישמים את הידע בשטח במקביל לרכישתו. ייתכן שכדאי להמליץ שפרחי הוראה ילמדו את נושא האורתוגרפיה האנגלית בשנה ב' כאשר הם נמצאים בכיתות במסגרת ההתנסות וכך יוכלו ליישם את הידע שרכשו. בנוסף, מומלץ להפוך את הקורס לקורס חובה עבור כל פרח הוראה על מנת להכין היטב את הדור החדש של מורי האנגלית למשימה הלא פשוטה של הקניית קרוא וכתוב באנגלית כשפה זרה בקרב תלמידי ישראל. בנוגע לקשר בין ידע אורתוגרפי ואיות, התוצאות שהתקבלו היו פחות חד-משמעיות. פרחי ההוראה השתפרו באיות מילות תפל ללא קשר לשיפור במבחן באורתוגרפיה אנגלית. כלומר, עצם ההשתתפות בקורס הספיקה כדי לשפר איות במילות תפל. לא נראה שיפור באיות מילות תפל בקרב מורי האנגלית.

מילות מפתח: ידע אורתוגרפי, אנגלית כשפה זרה, טווח ארוך, איות, פרחי הוראה

שיח מטה-לשוני בשפת ילדים בגן דו-לשוני

כמבט רפלקסיבי על רכישת שפה ואינטראקציה חברתית

Children's meta-linguistic talk in a bilingual kindergarten as a reflexive view on language learning and social interaction

הקשבה לשיחותיהם של ילדים צעירים הממוקדות בלשון עוזרת לנו להבחין במנגנון הפנימי של חשיבתם על שפה, בעודם לוקחים חלק בתהליך רכישת שפה חדשה. שיח מטה-לשוני מציג רמה גבוהה של מודעות לשונית והוא כולל ניתוח של רובדים שונים של ידע לשוני. בסוג זה של שיחה ממוקדת שיחה המודעות הלשונית של ילדים מתגלה על-ידי הערות הנוגעות לשימוש הנכון וההולם בשפה, סוגיות סמנטיות, דיבור על השפה לכשעצמה, אזכור על ייצוג הדיבור.

נכון לכתיבת שורות אלה פורסמו מעט מאוד מחקרים המתמקדים בשיח מטה-לשוני בקרב ילדי גן הלומדים שפה שנייה. מחקרים אלה מצביעים על קשר אפשרי בין סוג זה של שיח עמיתים לבין רכישת שפה שנייה. מטרת מחקר אורך זה היא לבחון ולנתח את השיח המטה-לשוני של ילדים ואת המאפיינים המרכזיים שלו כפי שבאים לידי ביטוי בשיח כיתתי בגן ילדים דו-לשוני בו השפות המדוברות הן עברית וערבית. השיח שנחקר מכיל את כל המקטעים שזוהו בנושאי השפה השונים, החל מהערות קצרות וכלה באירועי שיח מלאים. הגן הדו-לשוני שחקרנו ממוקם במרכז הארץ ולומדים בו 29 ילדים, מהם 19 דוברי ערבית כשפת אם ו-10 דוברי עברית כשפת אם. בגן נעשה שימוש בפרקטיקות לשוניות גמישות כעיקרון מרכזי בפדגוגיה הדו-לשונית שלו.

עברית וערבית הן שתי השפות המדוברות השכיחות ביותר בישראל. למרות שערבית מדוברת על-ידי מיעוט ישראלי, היא נחשבת לשפה רשמית במדינה לצד עברית. רוב ערביי ישראל מבינים עברית ומשתמשים בה ביומיום בעבודה ובנסיבות נוספות, בעוד שהשפה הערבית כמעט ואינה מורגשת בערים המאוכלסות על-ידי יהודים-ישראלים. רמת הכשירות הלשונית של ילדים יהודים בשפה הערבית היא נמוכה יחסית. לאור המצב הסוציו-לשוני המורכב, מערכת החינוך הערבית-עברית הוקמה בתחילת שנות ה-90.

בסיס הנתונים למחקר זה נאסף לאורך שנה אחת והוא כולל הקלטות וידאו ממוקדות פעילות בחלוקה הבאה: (א) שיח ילדים בזמן משחק משותף במקומות שונים ברחבי גן הילדים; (ב) שיח בין ילדים לבין גננת בזמן פעילויות כיתתיות ואינטראקציות ספונטניות; (ג) ראיונות חצי מובנים עם ילדים.

מחקר זה מנתח ודן בקטגוריות השיח המטה-לשוני אשר אותרו בשיח הילדים על-פי החלוקה הבאה: (1) שיח הממוקד בצורת הלשון; (2) הערכת יכולות לשוניות בשפה שנייה; (3) שיח סוציולינגוויסטי: ילדים כקובעי מדיניות לשונית – מי דובר באיזו שפה, מתי ואל מי, ודו-לשוניות ככוח.

מן התוצאות ניתן ללמוד שבגן דו-לשוני הילדים יוזמים יותר שיח סוציולינגוויסטי ומנסים לנהל את השימוש בעברית ובערבית בהתאם להקשר חברתי מורכב של שפות המטרה בישראל. הילדים מעלים שאלות לגבי רמת השליטה של דוברי עברית וערבית בשפה השנייה שלהם (ערבית או

עברית). כמו כן, נמצא ששיח הממוקד בצורת הלשון היה קשור לדמיון של עברית לערבית. עוד נמצא כי ילדים הם מאוד רגישים לשיח מטה-לשוני של הגננות אשר מהווה דוגמה ומודל לחיקוי.

מילות מפתח: שיח מטה-לשוני, גן דו-לשוני, אינטראקציה חברתית